

La transició a l'educació postobligatòria dels alumnes d'origen immigrant a Catalunya

Una anàlisi de l'abandonament escolar prematur entre els cursos 2013-2014 i 2015-2016

Jordi Bayona-i-Carrasco, Professor Serra Húnter, Departament de Geografia (Universitat de Barcelona) i Centre d'Estudis Demogràfics (CERCA)

Andreu Domingo, Centre d'Estudis Demogràfics (CERCA)

Projecte seleccionat en la Convocatòria per donar suport a projectes de recerca social: formació professional, abandonament escolar i precarietat laboral de l'Observatori Social de la Fundació "la Caixa"

L'abandonament escolar prematur registrat a Espanya el 2019 mostra els valors més elevats de la Unió Europea, amb el 17,3% de joves de 18-24 anys que han interromput els estudis sense assolir nivells d'ensenyament postobligatori. Una part significativa d'aquest abandonament té lloc en la transició entre l'educació obligatòria i la postobligatòria, que constitueix una etapa clau en el recorregut educatiu dels joves. Aquest treball analitza, al llarg de tres cursos escolars (del 2013-2014 al 2015-2016), els alumnes nascuts el 1998 segons les seves trajectòries migratòries. Entre els joves d'origen immigrant, que el curs 2013-2014 eren una quarta part dels alumnes, l'abandonament escolar prematur és elevat, del 23,5%, i representa prop d'una tercera part del total a Catalunya. Aquesta situació és més acusada entre les primeres generacions d'immigrants, però també persisteix entre els descendents. Entre els que continuen estudiant, es constata una segmentació dels itineraris educatius, amb un pes més reduït dels alumnes d'origen immigrant en el batxillerat.

Punts clau

1. Els alumnes d'origen immigrant tenen un risc més alt d'abandonament prematur. En la transició entre l'educació obligatòria i la postobligatòria, el 23,5% d'alumnes d'origen immigrant no continua els estudis, per comparació al 13,3% dels autòctons. És a dir, més d'una tercera part de l'abandonament escolar a Catalunya entre els cursos 2013-2014 i 2015-2016 és d'alumnes d'origen immigrant.
2. D'una manera semblant al conjunt de l'alumnat, els nois d'origen immigrant experimenten una proporció més alta d'abandonament, amb el 26,5% (entre les noies és el 20,1%). Aquest desequilibri és remarcable entre les primeres generacions d'immigrants.

3. L'abandonament escolar prematur es dilata en el temps a conseqüència de la proporció més elevada de repeticions de curs. El curs 2013-2014, el 40,5% dels alumnes d'origen immigrant no es troben al curs que els pertoca per l'edat.
4. Hi ha una forta selecció en la continuïtat dels estudis: només el 44,8% dels alumnes d'origen immigrant estudien batxillerat, per comparació al 61,1% dels autòctons.
5. La composició per estatus migratori determina una part de l'abandonament escolar quan l'observem per orígens, amb més abandonament en els grups on predominen els alumnes de la primera generació. L'abandonament més elevat l'observem entre els nois asiàtics de la primera generació i els subsaharians descendents, de manera que no es pot relacionar amb l'arribada recent al país.

Per explicar les diverses intensitats de l'abandonament, aquest estudi se centra en les conseqüències del procés migratori, sense oblidar que les diferències socioeconòmiques entre les famílies d'origen immigrant i autòctones també hi tenen un paper important, a banda d'altres aspectes no tractats aquí, com ara les discontinuïtats en l'escola (Bayona et al., 2020). Per a la generació d'alumnes nascuts el 1998, el curs 2013-2014 hauria de representar l'últim any d'educació obligatòria. Entre aquest curs i el 2015-2016, el 15,6% dels alumnes abandonen els estudis. L'abandonament arriba al 23,5% entre els alumnes d'origen immigrant, davant del 13,3% dels autòctons.

Aquest treball distingeix entre diversos estatus migratoris: els alumnes nascuts a l'estranger que arriben a Catalunya amb més de set anys (primera generació); els nascuts a l'estranger i que hi arriben abans de fer els set anys (generació 1,75); els descendents d'immigrants, nascuts a Espanya i amb tots dos progenitors immigrants (segona generació); els que tenen només un dels progenitors nascuts fora (generació 2,5). Els autòctons són els alumnes nascuts a Espanya, tant ells com els progenitors.

A més a més de les diferències entre sexes, s'observen comportaments diversos segons els estatus migratoris descrits, amb un elevat abandonament entre les incipients segones generacions i els alumnes d'arribada més recent, la primera generació. En canvi, els fills de parelles mixtes no mostren diferències amb els autòctons, i fins i tot assoleixen resultats més bons.

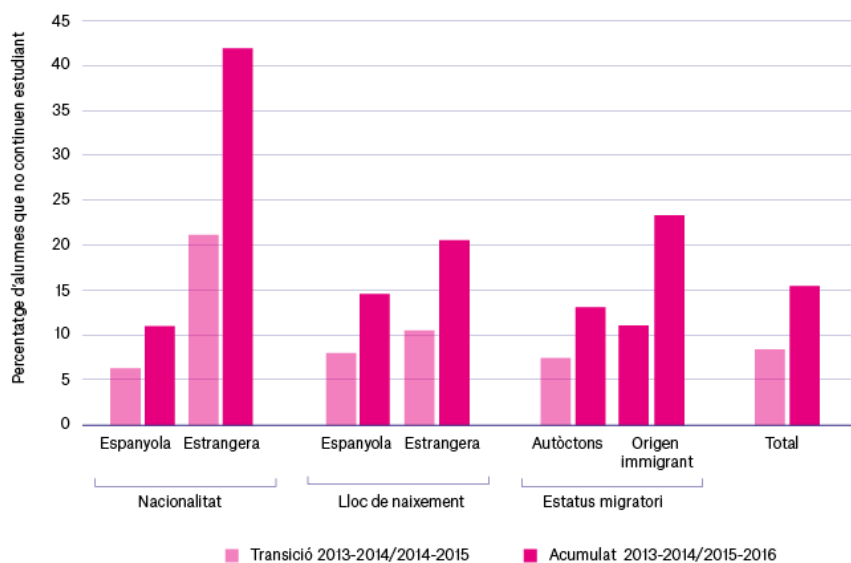
Els alumnes d'origen immigrant presenten un risc més alt d'abandonar els estudis abans d'hora

La presència d'alumnes d'origen immigrant és creixent en el sistema educatiu, amb uns perfils que experimenten canvis importants en molt pocs cursos i on guanyen pes els descendents. Això s'explica per la maduració del procés migratori internacional, que va experimentar el seu punt àlgid els primers anys del segle, i que farà que els pròxims cursos s'incorpori un elevat nombre de descendents a les aules, però també és degut a la davallada de noves entrades durant els anys de la crisi econòmica, que fa que baixi el volum d'alumnes de primera generació.

Presentem aquí una anàlisi per a Catalunya entre els cursos 2013-2014 i 2015-2016 de la generació d'alumnes nascuts l'any 1998. Els alumnes d'origen immigrant tenen un risc més elevat d'abandonar els estudis prematurament, per comparació als autòctons. Com a resultat, en la transició entre l'educació obligatòria i la postobligatòria, el 23,5% d'alumnes d'origen immigrant no continuen estudiant, per comparació al 13,3% dels autòctons. És a dir, més d'una tercera part de l'abandonament escolar a Catalunya en els cursos analitzats és d'alumnes d'origen immigrant, quan constitueixen només una quarta part del total d'estudiants.

Gràfic 1. Els alumnes d'origen immigrant tenen més probabilitats d'abandonar els estudis prematurament

Proporció acumulada d'alumnes que no continuen estudiant entre els cursos 2013-2014 i 2015-2016.

Nota: l'origen immigrant implica haver nascut a l'estranger o bé tenir almenys un progenitor nascut a l'estranger.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Ensenyament i l'Idescat.

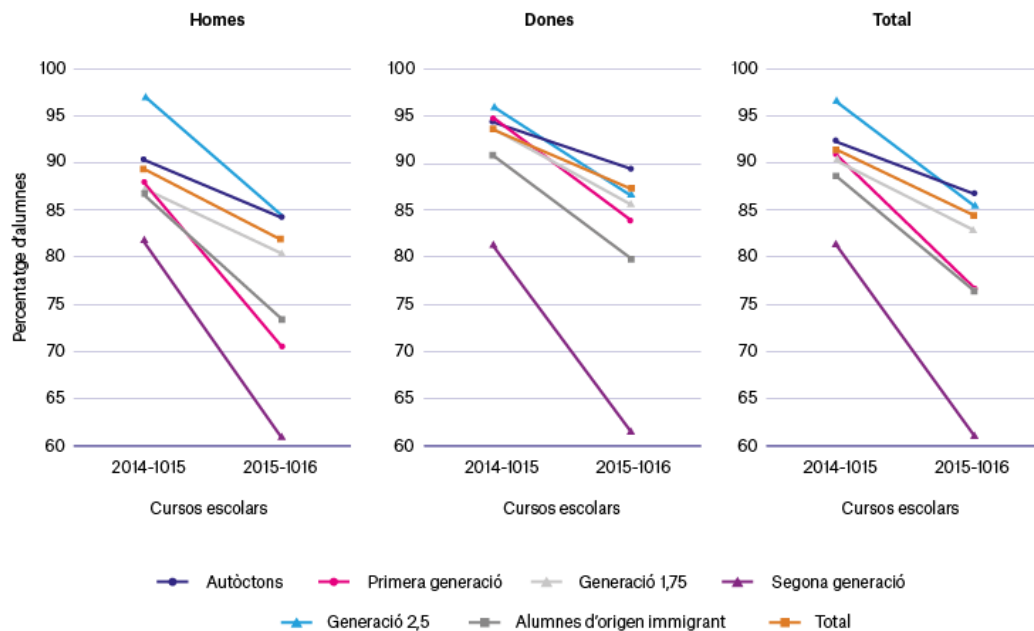
L'anàlisi de l'abandonament dels estudis sobre la base de la nacionalitat és problemàtic, ja que la desaparició d'alumnes entre cursos recull l'accés a la nacionalitat espanyola mitjançant processos de nacionalització, que és discriminant segons l'origen i segons l'any d'arribada, amb la qual cosa la visió de l'abandonament assoleix xifres molt elevades (el 42,1%) i és esbiaixat segons la nacionalitat d'origen. Una tipologia generacional, que inclou tant els alumnes immigrants com els descendents, és molt més completa i visibilitza la diversitat de situacions en l'alumnat d'origen immigrant.

1. L'abandonament escolar és més alt entre els nois, una diferència que augmenta entre la primera generació d'alumnes immigrants

D'una manera semblant al conjunt dels alumnes, els nois d'origen immigrant experimenten una proporció més alta d'abandonament: el 26,5%, pel 20,1% entre les noies. Passa el mateix entre els autòctons, encara que amb una intensitat més atenuada (el 15,7% els nois i el 10,6% les noies). A més a més de les diferències habituals per gènere en els resultats escolars, en els alumnes d'origen immigrant hi intervenen altres factors: el lloc de naixement (Espanya o l'estranger), l'any d'arribada al país (si és el cas), i l'origen dels progenitors. Si un dels progenitors és immigrant i l'altre nascut a Espanya (la generació 2,5), la taxa d'abandonament no és gaire diferent de la dels autòctons; en les altres situacions, però, és més alta. Els pitjors resultats els observem entre els alumnes de la primera generació, que s'incorporen més tard al sistema escolar, però també entre els descendents. En el primer cas augmenten els desequilibris entre sexes: gairebé el 30% dels nois abandonen els estudis. Aquest elevat percentatge s'ha de relacionar amb un dels objectius del reagrupament familiar, que és el d'integrar-se tan aviat com sigui possible al mercat laboral. En el cas de la segona generació, aquesta magnitud és deguda a un efecte de la composició: entre els descendents hi ha un percentatge important d'alumnes subsaharians i asiàtics, amb un abandonament escolar molt més alt relacionat amb l'accés al món laboral, com també amb la discontinuïtat així mateix més elevada, segons el que confirmen altres treballs anteriors que es basen en la mateixa font (Bayona *et al.*, 2020).

Gràfic 2. Els nois d'origen immigrant mostren menys continuïtat en els estudis

Percentatge d'alumnes nascuts el 1998 que continuen estudiant entre els cursos 2013-2014 i 2015-2016, per estatus migratori i sexe.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Ensenyament i l'Idescat.

Observatori Social de "la Caixa"

2. L'abandonament escolar prematur es dilata en el temps i la continuïtat és selectiva segons l'itinerari

El 2013-2014, el 40,5% dels alumnes d'origen immigrant no es troba en el curs que li correspon segons l'edat, i el 2014-2015 el 41,7% continuen fent l'ESO, una proporció molt més alta que la que observem entre els autòctons (el 18,4%). A conseqüència d'això, l'abandonament escolar es dilata en el temps i es produeix entre un i dos anys més tard respecte a l'edat teòrica d'acabament de l'ESO. Aquesta circumstància frena l'abandonament entre el 2013-2014 i el 2014-2015, amb una probabilitat molt semblant entre autòctons i alumnes d'origen immigrant (7,7% i 10,3%), però la diferència augmenta un any més tard (6% i 14,8%, respectivament).

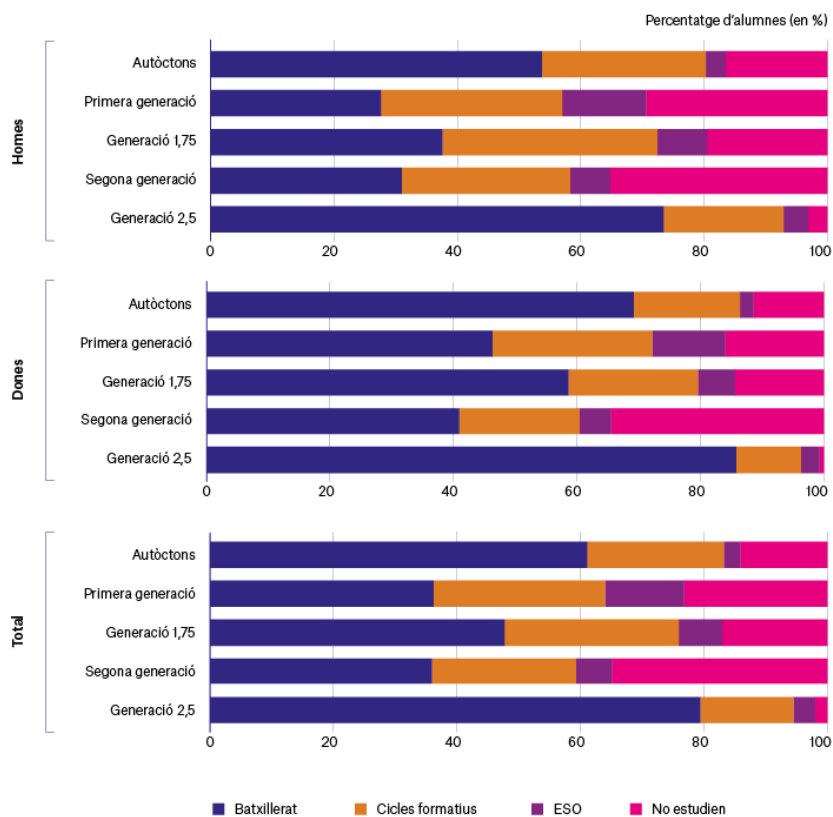
Entre els que continuen estudiant, l'itinerari educatiu postobligatori mostra trajectòries segregades, amb una presència desigual en el batxillerat i els cicles formatius. El 2014-2015, el 57,1% de la generació del 1998 fa batxillerat i el 10,4% els cicles formatius, mentre que el 23,9% continua cursant l'ESO després d'haver repetit algun curs escolar. Un any més tard la permanència a l'ESO decreix (4,1%), es manté en el batxillerat

(57,2%) i augmenta en els cicles formatius (23%), que es nodreixen d'alumnes que arrosseguen trajectòries acadèmiques menys reeixides. Entre els autòctons el batxillerat és la primera destinació (61,1%) i el 22,1% fa els cicles, mentre que per als alumnes d'origen immigrant els valors són inferiors en el primer cas (el 44,8%) i semblants en els cicles (el 23%).

La primera generació és la que té menys accés al batxillerat, amb una forta diferència entre sexes (el 27,6% els nois i el 46,3% les noies). Entre les segones generacions el percentatge no és gaire més elevat (31% i 40,9%, respectivament), en una situació en què l'origen i l'any d'arribada són determinants. Només els alumnes de la generació 2,5 mostren una prevalença més gran en el batxillerat. Això és degut a l'efecte de la composició (en una bona part d'aquests alumnes, el progenitor immigrant és europeu), però també a la influència d'una mare nascuda a Espanya, que, per regla general, afecta de manera positiva en el rendiment escolar i la continuïtat en els estudis.

Gràfic 3. **La presència en el batxillerat és majoritària entre els alumnes autòctons**

Distribució dels alumnes nascuts el 1998 per etapa educativa el 2015-2016.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Ensenyament i l'Idescat.

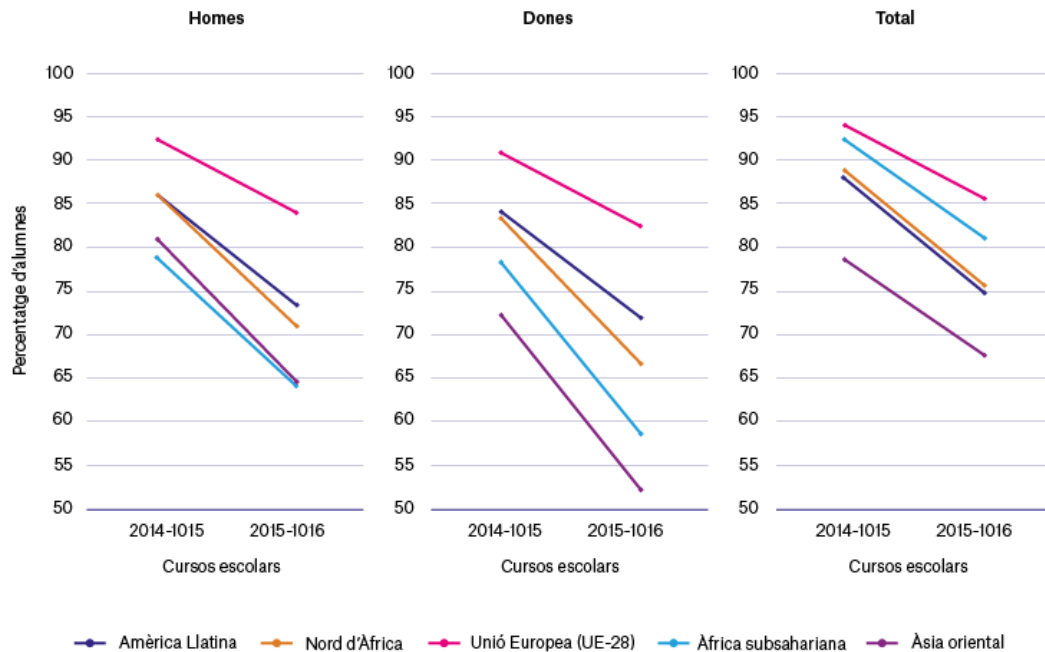
3. L'abandonament diferencial segons l'origen

La composició per estatus migratori, nacionalitat i lloc de naixement dels alumnes d'origen immigrant és canviant en el temps. En l'educació primària domina la segona generació (Bayona i Domingo, 2018), mentre que els alumnes que el 2013-2014 acaben l'educació obligatòria pertanyen predominantment a les primeres generacions. A més a més, les segones generacions del 2013-2014 responien a un context migratori molt diferent de les que entren ara a l'escola. Aquesta composició canviant en el temps tindrà una incidència clara en l'abandonament. Baixarà a mesura que les segones generacions estiguin més representades, mentre que un creixement dels fluxos farà que es mantingui o augmenti, ja que les primeres generacions són les que presenten una propensió més gran a l'abandonament.

Actualment, entre els alumnes d'origen immigrant que acaben l'educació obligatòria, predominen els nascuts a l'estranger. Només entre els europeus comunitaris i els d'Àfrica del nord hi ha una proporció considerable de nascuts ja a Espanya (49,5% i 46,2%, respectivament). Si observem les dades d'abandonament segons l'origen, els d'Àsia oriental i els subsaharians mostren les xifres més grans. En tots dos casos és una situació que concerneix especialment els nois, sobretot en el primer grup, on quasi la meitat es veuen afectats. Aquest biaix es relaciona amb l'arribada recent entre els asiàtics, majoritàriament d'origen xinès i de les primeres generacions. En el segon cas es tracta, en canvi, de descendents, la majoria gambians, que ja havien conegut un notable fracàs escolar (Bayona i Domingo, 2018). Presumiblement l'abandonament té lloc per la intenció que tenen d'inserir-se ràpidament en el mercat laboral i per una discontinuïtat més gran en els seus estudis.

Gràfic 4. **Els nois d'origen subsaharià i asiàtic presenten la taxa d'abandonament escolar més alta**

Percentatge d'alumnes que continuen estudiant segons l'origen i el sexe, cursos del 2013-2014 al 2015-2016.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Ensenyament i l'Idescat.

Observatori Social de "la Caixa"

4. Conclusions

Per analitzar la complexitat del fenomen migratori cal anar més enllà de la nacionalitat o el país de naixement, ja que en el primer cas topem amb l'alteració provocada per l'accés a la nacionalitat, i en el segon no es consideren els descendents. A falta de dades sobre les característiques socioeconòmiques de les famílies, l'anàlisi de l'abandonament escolar en funció de la trajectòria migratòria resulta significatiu. Així, els resultats indiquen l'existència d'una taxa elevada d'abandonament escolar entre els alumnes d'origen immigrant, tant entre els que han migrat directament com entre els descendents d'immigrants. Entre els primers hi ha un efecte del moment d'arribada, amb més abandonament si han arribat tardanament (primeres generacions) per comparació als que van arribar més petits (generació 1,75), una situació que afecta més els nois. Entre els descendents, les segones generacions continuen presentant altes taxes d'abandonament, sobretot entre alguns orígens en particular, com ara els subsaharians o els asiàtics. Així doncs, calen polítiques específiques que centrin l'atenció en col·lectius concrets i que incloguin l'entorn familiar, tant per als alumnes nascuts fora

d'Espanya com entre els descendents nascuts aquí, si no volem perpetuar cap als descendents els desavantatges causats pel procés migratori dels progenitors.

Finalment, hi ha una trajectòria educativa desigual entre els alumnes que continuen estudiant, amb una presència més baixa al batxillerat dels alumnes d'origen immigrant per comparació als autòctons. En el cas dels alumnes d'origen immigrant, predomina la tendència a valorar més una inserció ràpida en el mercat laboral, la qual cosa condiciona el seu recorregut educatiu.

5. Referències

BAYONA, J., A. DOMINGO i T. MENACHO (2020): «Trayectorias migratorias y fracaso escolar de los alumnos inmigrados y descendientes de migrantes en Cataluña», *Revista Internacional de Sociología*, 78(1).

BAYONA, J., i A. DOMINGO (2018): «El fracàs escolar dels descendents de la immigració a Catalunya: més que una assignatura pendent», *Perspectives Demogràfiques*, 11.

CARRASCO, S., J. PÀMIES i L. NARCISO (2018): «Abandono escolar prematuro y alumnado de origen extranjero en España. ¿Un problema invisible?», a J. Arango *et al.* (dirs.): *Anuario CIDOB de la inmigración. Inmigración y asilo, en el centro de la arena política*, Barcelona: CIDOB.

FERNÁNDEZ-ENGUITA, M., L. MENA i J. RIVIÈRE (2010): *Fracàs i abandonament escolar a Espanya*, Barcelona: Fundació "la Caixa", Col·lecció Estudis Socials, 29.

GARCÍA-GRACIA, M., J. CASAL, R. MERINO i A. SÁNCHEZ (2013): «Itinerarios de abandono escolar y transiciones tras la Educación Secundaria Obligatoria», *Revista de Educación*, 361.

TARABINI, A., i J. JACOVSKIS (2018): «Transicions a l'educació secundària postobligatòria a Catalunya», a J. RIERA (dir.): *Reptes de l'educació a Catalunya. Anuari 2018*, Barcelona: Fundació Jaume Bofill.